

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ У МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ

У статті окреслюється значення соціальної роботи з дітьми в місцевій громаді для розвитку громадянського суспільства в Україні. Розглянуто основні соціалізуючі функції соціальної роботи в громаді. Визначені основні параметри роботи соціальних працівників у місцевих громадах для становлення благополуччя дітей та молоді. Зазначена необхідність упровадження соціальної роботи з дітьми в місцевих громадах, оскільки це дозволить упроваджувати демократизацію виховання та становлення молодого покоління в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: соціальна робота, діти, місцеві громади, соціальне середовище, параметри соціальної роботи в громаді, соціалізуючі функції громади.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічного розвитку сучасного українського суспільства значення соціальної роботи стрімко зростає. Масштаби застосування соціальних технологій мають тенденцію до стійкого росту, що в свою чергу, супроводжується підвищенням якості життя громадян. Держава, беручи на себе обов'язки щодо встановлення пріоритету інтересів різноманітних соціальних суб'єктів в умовах суспільних трансформацій, відчуває гостру нестачу ресурсів.

Необхідність удосконалення організаційного механізму соціальної роботи органів місцевого самоврядування обумовлене низкою нагальних проблем. Традиційна модель організації й функціонування соціальної роботи не відповідає реаліям сучасного українського суспільства, що стало предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. У даному вимірі перед дослідниками постає нове наукове завдання – узгодження різноманітних інтересів суб'єктів, що формують державну та муніципальну політику, а також громадянське суспільство з властивим йому механізмами самоорганізації та самоуправління. Тому система соціальної підтримки має бути побудована так, щоб в системі соціальної допомоги брали участь не тільки структури державної влади, але і громадянське суспільство в цілому [7].

Особливо гостро постає питання соціальної допомоги дітям у межах місцевих громад, оскільки дана проблема потребує створення повноцінної функціональної системи соціальної роботи з дітьми.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей соціальної роботи з дітьми в місцевих громадах у сучасному українському громадянському суспільстві.

Результати теоретичного дослідження. Інтерес до місцевих громад як суб'єкта суспільних відносин у 90-х роках минулого століття був обумовлений, перш за все, розбудовою громадянського суспільства в Україні, що знайшло своє відображення в статті 1 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні". У ньому зазначений термін "територіальна громада" – це жителі, об'єднані постійним місцем проживання у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають один адміністративний центр.

Громада є свого роду соціальним інститутом, зазначає О. Безпалько, побудованим на територіальній спільності та соціально-економічному становищі, що виступає регулятором суспільного життя населення [8, с.58].

Науковці стверджують, що місцева громада виникає та змінюється в результаті використання її членами, які керуються тими чи іншими цінностями в межах певної системи їх взаємозв'язків, взаємодії та стосунків, різних способів, форм, засобів соціальної активності.

Окрім характеристик громади на основі соціологічних і політико-правових підходів, існує також визначення сутності громади у соціально-педагогічній науці. Так, громаду як один із чинників соціального впливу на особистість, проміжну ланку між макросистемою суспільства в цілому і мікросистемою сімейної та особистісної підтримки розглядає в своїх працях А. Капська [4, с. 202].

У сучасній практиці соціально-педагогічна робота з дітьми як професійна діяльність щодо реалізації різних напрямів соціальної політики переважно здійснюється в умовах територіальної громади як локальної системи мезорівня соціального середовища. У такій системі О. Безпалько виділяє такі *параметри*:

- природно-економічні особливості території;
- соціокультурні традиції населення;
- групи людей за гендерно-віковими характеристиками;
- сукупність соціальних інституцій (навчальні та позанавчальні заклади, соціальні служби, соціокультурні заклади, медичні установи, діяльність яких спрямована на розвиток і соціальну підтримку дітей та молоді);
- органи місцевого самоврядування;
- громадські організації.

Саме ці параметри вказують на особливості та відмінності численних територіальних громад, що, у свою чергу, обумовлює і особливості процесу соціалізації людей, які проживають на її території [8, с. 63].

Також громада як різновид соціального середовища має низку *соціалізуючих функцій*, що є провідними в процесі соціалізації дітей:

1. Ціннісно-орієнтована функція, що забезпечує прийняття членом громади суспільних цінностей, на основі яких формується особистісна система цінностей;

2. Культурологічна функція, яка передбачає формування особистісної культури на основі практичного й вибіркового засвоєння кожним членом громади соціокультурних традицій спільноти;

3. Нормативно-правова функція, що ґрунтується на закріпленні в поведінці особистості соціальних норм (зразків), схвалених спільнотою;

4. Функція соціального контролю, сутність якої полягає у виробленні системи групових реакцій на поведінку члена громади у вигляді санкцій (покарання чи заохочення), адекватних соціальним цінностям суспільства;

5. Інтегративна функція, мета якої – згуртувати людей шляхом опанування ними моделей поведінки, основою яких є усвідомлення потреб та повага до прав інших людей, об'єднання їхніх зусиль для суспільно корисної діяльності.

Основою сучасної парадигми соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями в територіальній громаді є об'єднання зусиль, засобів і можливостей органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, соціальних інституцій, неурядових організацій, членів громади для забезпечення потреб і подолання проблем дітей, молоді, сімей.

Так, вітчизняні науковці стверджують, що робота в територіальній громаді має бути спрямована на надання необхідних соціальних послуг, впровадження соціально-педагогічних технологій та форм роботи [5, с. 237].

Соціальні працівники, працюючи в місцевих громадах, мають сприяти становленню і розвитку свободи особистості дітей та створенню громадських структур, які утверджують і підтримують вираз свободи. Також соціальні працівники мають створювати умови для здійснення політичних, соціальних та економічних реформ, котрі необхідні для створення демократичного та відповідального суспільства.

Американськими дослідниками Дж. С. Райкус та Р. С. Хьюз поміж основних ціннісних понять виділяють основні цінності соціальної роботи, де однією із головних цінностей виділяють право людини на самоорганізацію та утворення місцевих спільнот, які і представляють основні права особистості:

1. Соціальна робота має підвищувати рівень благополуччя людей, тобто соціальна робота – альтруїстична професія, що призначена забезпечувати суспільне благополуччя.

2. Соціальна робота призначена сприяти досягненню соціальної та економічної справедливості.

3. Враховуючи, що кожна людина має невід'ємну внутрішню цінність, соціальна робота має проводитись з урахуванням поваги до людської гідності.

4. Кожна людина має право на самостійне прийняття рішень, право на самовизначення та право на утворення спільнот за місцем проживання або за спільними інтересами для здійснення свого права на свободу самовираження [2, с. 26].

Отже, можна стверджувати, що соціальна робота в громаді є одним із головних принципів соціальної роботи, які описані американськими дослідниками соціальної роботи з дітьми. Проте в Україні соціальна робота з дітьми здійснюється лише державними установами.

Соціальна робота з дітьми в Україні як різновид соціально-педагогічної роботи здійснюється мережею соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які є сукупністю різнопрофільних установ, діяльність яких спрямована на відродження зруйнованих соціально-економічних, політичних, медико-екологічних, правових, психолого-педагогічних та інших умов, що забезпечують на сучасному рівні гармонійний розвиток та повноцінну життєдіяльність, повну самореалізацію дітей у соціумі [3, с. 12].

Головною метою соціальної роботи з дітьми є створення умов для позитивно орієнтованої соціалізації особистості, яка сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості й суспільства. Вона передбачає взаємодію двох пріоритетних аспектів діяльності держави: з одного боку – це соціальна опіка, надання різних видів соціальної допомоги різним категоріям дітей, що мають у ній потребу; з іншого – спрямована на розкриття творчого потенціалу дітей, соціальна діяльність, яка стимулює формування у неї імунітету до різноманітних негативних явищ.

Основними напрямками діяльності соціальних працівників з дітьми є просвітницька діяльність з дітьми та їхніми батьками; створення умов для позитивного вільного проведення часу; створення різних за змістовною спрямованістю клубів та організацій, діагностика віктимних сфер і віктимності особистості, її подолання; робота з переорієнтацією окремих юнацьких груп [6, с. 125].

Також О. Безпалько в своїх наукових працях визначила основні критерії оцінювання ефективності соціальної роботи з дітьми, молоддю та їхніми сім'ями в місцевих громадах. До них належать:

1) критерій *дівесті*, показниками якого є: зменшення кількості дітей та молоді в групах ризику; влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, під опіку (піклування) у місцевій громаді; задоволеність клієнтів наданими послугами;

2) критерій *інноваційності*, який охоплює такі показники: реалізація соціальних програм і проєктів в інтересах дітей, молоді, сімей; створення чи відновлення роботи закладів соціальної інфраструктури для дітей та молоді за ініціативи (підтримки) членів громади; нові соціальні послуги, впроваджені для різних цільових груп дітей, молоді, сімей; впровадження інноваційних форм і методів роботи, їх активне використання фахівцями соціальної сфери;

3) критерій *залученості*, що містить такі показники: опитування членів громади з метою визначення потреб та проблем дітей і молоді; проведення інформаційно-рекламних кампаній в інтересах різних груп дітей, сімей та молоді і ступінь їхнього впливу на зміну ситуації в громаді; участь дітей та молоді у реалізації соціальних проєктів і програм на рівні школи, місцевої громади тощо; наявність ініціативних груп, які працюють над вирішенням місцевих проблем; активна діяльність дитячих та

молодіжних організацій; підтримка ініціатив членів громади органами місцевого самоврядування, закладами соціально-педагогічного спрямування; залучення ресурсів громади для вирішення проблем дітей, молоді, сімей;

4) критерій *комплексності*, який характеризується такими показниками: проведення на партнерських засадах спільних заходів органами місцевої виконавчої влади, закладами освіти і соціально-педагогічного спрямування тощо; реалізація спільних проектів, заходів неурядовими організаціями, органами місцевої виконавчої влади і закладами соціально-педагогічного спрямування щодо подолання проблем дітей, сімей та молоді в територіальній громаді [1, с.250].

Тому реалізація основних положень забезпечить системно-комплексний підхід у соціальній роботі з дітьми, молоддю та сім'ями в місцевій громаді, її активізацію та мобілізацію ресурсного потенціалу, вчасне попередження соціальних проблем дітей та молоді, планування соціальних послуг та форм соціально-педагогічної роботи з огляду на їхні інтереси, потреби і проблеми, підвищення рівня відповідальності членів громади за майбутнє дітей та молоді.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що професійне здійснення соціальної роботи в місцевих громадах в Україні дозволить покращити процес соціалізації майбутніх поколінь, дозволить також уникнути виникнення гострих соціальних проблем, зменшить соціальну напруженість у суспільстві, дозволить реалізовувати основні принципи соціальної роботи на рівні безпосередньої життєдіяльності членів громадянської спільноти.

Використані джерела

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : [монографія] / О. В. Безпалько. – К. : Наук. світ, 2006. – 408 с.
2. Джудит С. Райкус, Рональд С. Хьюз. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска : практическое пособие: в 4 т. / Джудит С. Райкус, Рональд С. Хьюз. – М. : Национальный фонд защиты детей от жестокого обращения, 2008. – Т.1. Концептуальные основы социальной работы с детьми. – 288 с.
3. Зверева І. Д. Соціальна робота з дітьми і молоддю (теоретико-методологічні аспекти) / І. Д. Зверева, І. В. Козубовська, В. Ю. Керецман, О. П. Пічкара. – Ужгород : УжНУ, 2000. – Ч. I. – 192 с.
4. Капська А. Й. Соціальна робота : деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навчальний посібник / А. Й. Капська. – К. : УДЦССМ, 2001. – 220 с.
5. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / [О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко]; за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с.
6. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / [І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.]; за заг. ред. : І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2003. – 233 с.
7. Снисаренко С. О. Социальная работа в местном сообществе как социологический феномен / С. О. Снисаренко // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2007. – №53. – С. 219–222.
8. Технології активізації громади : метод. посіб. / [автори-упоряд. : О. В. Безпалько, Т. П. Авельцева, Н. І. Мацевко; за заг. ред. О. В. Безпалько]. – К. : Наук. світ, 2006. – 95 с.

Порова А. О.

SOCIAL WORK WITH CHILDREN IN LOCAL COMMUNITIES

In the article the role of social work with children in a local community for the development of civil society in Ukraine was pointed out. It was described the main socializing functions of social work in a community. The main parameters of social work in local communities for the becoming the children and young people welfare were defined. The article gives the American researchers` opinion that social work in community is one of the main principles of professional social work. It was defined the main aim of social work with children in a local community.

The author notes that nowadays the social work with children is realized by a network of social services for families, children and youth, which are the totality of different types institutions, whose activity is aimed at revival of the destroyed socio-economic, political, medical and environmental, legal, psycho-pedagogical and other conditions, what provide at modern level the harmonious development and full vital activity, children`s full self-realization in society.

In the article the basic criteria for evaluation the effectiveness of social work with children, youth and their families in local communities were identified.

The author points out that professional social work in local communities in Ukraine will allow improving the socialization process of future generations; allow avoiding the critical problems, decreasing social tension in society; allow realizing the basic principles of social work at the level of immediate vital activity of members of the civil society.

Key words: social work, children, local communities, social environment, parameters of social work in community, socializing functions of community.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2015 р.